

DE GARDE-INFANTERIE TIJDENS HET KONINKRIJK HOLLAND 1806 - 1810

door Dr. F. G. de Wilde

Het Koninkrijk Holland vormt een der moeilijkste en interessantste tijdvakken uit de uniformgeschiedenis van het Nederlandse leger. Zelden zijn er in zo'n kort tijdsbestek zoveel decreten en bepalingen uitgevaardigd betreffende de organisatie, kleding en uitrusting van ons leger. Toen Lodewijk Napoleon op 23 juni 1806 de troon besteeg van het Koninkrijk Holland, dat door zijn machtige broeder voor hem was gecreëerd, was een van zijn eerste regeringsdaden het scheppen van een militaire omgeving, die bij zijn nieuwe waardigheid paste. Daartoe behoorde natuurlijk ook een imposante lijfgarde.

De kern van de Garde

Nu bestond er hier in het land een bescheiden gardekorps, de lijfwacht, die in 1805 ten behoeve van de toenmalige Raadpensionaris, Rutger Jan Schimmelpenninck, was opgericht. Deze bestond uit een bataljon grenadiers, ter sterkte van acht compagnieën, en een korps lichte infanterie van twee compagnieën. Bovendien maakten twee compagnieën dragonders, één compagnie huzaren en een compagnie artillerie te voet deel uit van deze lijfwacht. Deze korpsen zouden de kern vormen van de nieuwe Garde van de Koning, die belangrijk zou moeten worden uitgebreid om in overeenstemming te zijn met de waardigheid van de nieuwbakken koning. Reeds op 4 juli 1806, slechts enkele dagen na zijn intocht in Den Haag, vaardigde deze een decreet uit, waarbij de infanterie van de garde werd uitgebreid tot de sterkte van een regiment grenadiers en een regiment jagers, beide van drie bataljons à acht compagnieën.

Om deze uitbreiding te verwezenlijken, moest o.a. worden getracht om uit de bij Den Haag liggende Franse troepen een aantal onderofficieren en grenadiers over te halen in Nederlandse dienst te treden. Uit de correspondentie van Koning Lodewijk blijkt, dat hij hierbij vooral het oog had laten vallen op de grenadiers van het 65e regiment infanterie, veteranen, die reeds verschillende veldtochten hadden meegemaakt. Zij zouden over de verschillende compagnieën moeten worden verdeeld, teneinde leiding te geven aan hun minder ervaren Hollandse kameraden.

Later werd, althans op papier, aan elk der bataljons nog een 9e compagnie toegevoegd, maar of deze sterkte in werkelijkheid ooit is bereikt, valt te betwijfelen. De onmogelijkheid om voldoende geschikte manschappen aan te werven, zou wel eens de oorzaak geweest kunnen zijn van de reorganisatie van 7 oktober 1807, waarbij beide regimenten werden verenigd tot één regiment, bestaande uit twee bataljons grenadiers en één bataljon jagers. Dit regiment kreeg 5 december van hetzelfde jaar officieel de benaming van Regiment Grenadiers van de Garde. Toch waren hiermee de jagers nog niet van het toneel verdwenen, want in een brief van de koning, gedateerd; "Soestdijk, 18 september 1808", wordt uitdrukkelijk gesteld, dat het 1e bataljon voortaan niet meer de benaming "jagers" mocht hebben en dat de kleding gelijk moest zijn aan die van de andere bataljons.

Kort daarop, 19 november 1808, werd het regiment teruggebracht op de sterkte van twee bataljons van acht compagnieën, waarvan de eerste compagnie van elk bataljon de naam van keurcompagnie of compagnie adelborsten zou dragen. Deze sterkte bleef het regiment behouden tot het in 1810 bij de Franse keizerlijke garde werd ingelijfd als 3e regiment grenadiers.

Aan krijgsverrichtingen heeft de garde- infanterie tijdens het Koninkrijk Holland niet deelgenomen. Wel hebben twee bataljons grenadiers en later ook een bataljon jagers de koning vergezeld tijdens diens optreden als commandant van het Noorderleger in Duitsland van 2 oktober tot 13 november 1806.

Toen de koning echter op laatstgenoemde datum naar Holland terugkeerde, werd hij daarheen door de gardekorpsen gevolgd.

Uniformen

A. Grenadiers

Toen bij Besluit van 11 juni 1805 een speciale lijfwacht ten dienste van de Raadpensionaris werd opgericht, werd uit een drietal ontwerpen het hieronder beschreven uniform gekozen, zoals in de beschrijving van 31 juli en 3 augustus 1805 werd vastgelegd (zie afb. 1).

Deze luidt: Garde grenadiers; grenadiersmuts van berevel met panache en vangsnoer, hoed met panache en toebehoren. Hoe deze panache of pluim er uitzag, blijkt eerst uit het besluit van 13 september, waarbij de panache voor de hoed wordt vervangen door een pompon in dezelfde kleuren en wel wit met rode top. Rok van wit laken met 32 lissen en kwasten (brandenbourgs en almassen) op de kraag, klep, opslagen, panden en zakkleppen.

Rode kraag, klep, opslagen, biezen, voering en epauletten; de lissen en kwasten van geel kemelshaar; voor de onderofficieren van goudgalon. Vest en broek van wit laken. Zwarte en witte slobkousen. De witte werden in de zomer, de zwarte in de winter gedragen.

Grijs karsaaien kapotjas.

Geweer met een kaliber van 1,25 pond met driekante bajonet en rode geweerriem. Sabel met rode sabelband en kwast. Wit ledergoed.

Enkele onderdelen werden later nog iets gewijzigd. Zo werden de rode geweerriemen door witte vervangen. Over de invoering van pompons op de hoeden werd hierboven reeds iets vermeld.

Op 6 januari 1806 werden grijslinnen buisjes en pantalons, blijkbaar bedoeld als werk- of exercitietenuë, ingevoerd. 3 juni van hetzelfde jaar werden de blauwe handschoenen door grijs -wollen vervangen.

Zoals men ziet is in enkele details van het oorspronkelijke ontwerp afgeweken. Zo was de pluim van de grenadiersmuts wit met rode top in plaats van rood. Voorts werd, als men de aquarellen van J. A. Langendijk als betrouwbaar aanneemt, de rok oorspronkelijk tot aan de onderzijde van de borstkleppen toegehaakt gedragen. Dit geeft aan deze borstkleppen een geheel ander, meer vierkant, aanzicht.

Bovendien komen wij, de tekeningen van Langendijk in aanmerking nemend, met het aantal lissen en kwasten niet goed uit. Verdelen wij deze op de meest logische wijze over de in de uniformbeschrijving genoemde plaatsen, dan komen wij op 38 in plaats van 32 lissen, te weten: 4 op de kraag, 14 op de borstkleppen, 6 op de opslagen, 6 op de zakkleppen, 2 aan weerszijden van de rok onder de borstkleppen en tenslotte nog 2 paar lissen bij de tailleknopen.

Uniformkundige documenten

In de loop van 1806 zijn er blijkbaar nog enkele kleine wijzigingen in de uniform aangebracht. Zo zien wij op de tekeningen van Langendijk en op een aquarel, destijds in het Krijgsgeschiedkundig Archief, de opslagen rond, zonder gulpen en met drie lissen en kwastjes.

Tussen bovengenoemde documenten zijn weer enige kleine verschillen te constateren. Langendijk tekent de lissen vierkant, zoals in het ontwerp, met de kwastjes aan de bovenzijde, waar normaliter de knopen aan dergelijke opslagen zitten. De andere aquarel geeft de lissen puntig met de kwastjes aan de onderzijde, zodat zij op de handen afhangen. Dit laatste komt mij alleen al op praktische gronden onwaarschijnlijk voor.

In de eerste maanden na de aanvaarding van de regering vaardigde Koning Lodewijk Napoleon talrijke decreten betreffende de kleding van zijn troepen uit.

Was hij oorspronkelijk van plan zijn garde-infanterie een lichtblauwe uitmonstering te geven (9 juli 1806), op 17 september bepaalde hij dat de witte uniform een karmozijnrode uitmonstering zou krijgen zonder lissen. De knopen zouden worden versierd met een zittende leeuw, een pijlbundel van negen pijlen vasthoudend. Of deze knopen zijn ingevoerd, is aan twijfel onderhevig. In het boek van Fallou: "Le bouton uniforme français" komen wel dergelijke knopen voor onder de titel: "officiers du génie", terwijl Fallou voor de garde geelmetalen knopen met gekroonde adelaar en randschrift "Garde Royale" aangeeft. Of dit laatste juist is, kan schrijver dezes niet beoordelen. In ieder geval is hem nimmer een dergelijke knoop onder ogen gekomen.

Een lawine van voorschriften

De regen van voorschriften was hiermede nog niet opgehouden. Op 23 november werden de oude lissen en kwastjes op kraag en borstkleppen weer in ere hersteld. Wij moeten dus aannemen, dat de karmozijnrode uitmonstering werkelijk enige tijd zonder lissen is gedragen, hetgeen door tekeningen van Langendijk wordt bevestigd. Hierover later, als wij de uniformen van de jagers van de garde behandelen.

Een decreet van 1 december bepaalt, dat op de platen van de beremutsen en op de patroontassen de leeuw van het koninklijk wapen zou voorkomen. Hoewel dit nog eens is herhaald in een decreet van 1 maart 1807 is dit, wat betreft de platen op de beremutsen, nooit tot uitvoering gekomen. De mutsen zijn zelfs tot in de tijd na de inlijving bij Frankrijk zonder frontplaat gebleven.

Wel was de patroontas versierd met een ruitvormige koperen plaat, waarop in reliëf de klimmende leeuw met kroon, zwaard en pijlbundel voorkwam. Zo werd geleidelijk aan het bekende beeld van de Hollandse garde-grenadier opgebouwd (zie zwartwit afbeelding). De zwarte beremuts had dus geen frontplaat en was voorzien van witte vangsnoren en rode pluim. De mutsbodem was van karmozijnrood laken, omboord met wit kemelsgaren galon en versierd met een kruis van hetzelfde galon.

De witte rok had kraag, borstkleppen, opslagen, voering en panden van karmozijnrood laken en geelmetalen knopen. Aan weerszijden van de kraag twee en op de borstkleppen zeven lissen van geel galon met kwastjes. De ronde opslagen waren op de naad gesloten door een tweetal kleine knopen en niet versierd met lissen. De zakkleppen, in de lengte van de panden, waren met karmozijnrood laken gebiesd en met drie grote knopen gesloten, doch zonder lissen. Het aantal lissen was hiermede teruggebracht tot achttien.

Op de omgeslagen panden gele geborduurde granaten. De epauletten waren donkerrood, doch van een andere tint dan de uitmonstering. Witvest met kleine geelmetalen knopen, witte korte

pantalon. Zwarte slobkousen, gesloten met kleine geelmetalen knoopjes, de kniebanden met een kleine geelmetalen gesp aan de achterzijde.

Wit lederwerk, zwarte patroontas met de hierboven beschreven koperen plaat. Sabel met koperen gevest en een met zwart leder overtrokken greep, rode sabelband en kwast. De sabel- en bajonetscheden waren van zwart leder met koperen garnituur.

Behalve op de afgebeelde aquarel, die kennelijk naar het leven is getekend, komt deze uniform voor op verschillende andere prenten en tekeningen, o, a. van J. J. Gevaert, Voltz, enz. De distinctieven voor de onderofficieren waren als volgt:

Korporaals twee geel kemelsgaren chevrons op de ondermouwen, sergeants één chevron van goudgalon op de ondermouwen, fouriers een dergelijke chevron tussen schouder en elleboog. De sergeant-majoor droeg twee chevrons van goudgalon op de ondermouwen. Alle chevrons waren in schuine richting geplaatst.

De manschappen van de eerste of keurcompagnie van elk bataljon droegen de naam van adelborsten en werden onderscheiden doordat de franje van hun epauletten voor 1/4 deel uit gouddraad en voor de rest uit rode zijde bestond. De onderofficieren van deze compagnieën hadden een hogere rang dan die bij de overige compagnieën. De sergeant-majoor had die van 2e luitenant met als distinctief één epaulet op de rechterschouder, de sergeanten hadden de rang van adjudant-onderofficier, de korporaals en fouriers die van sergeant-majoor. Ook de officieren hadden een hogere rang dan die bij de gewone compagnieën: de kapiteins die van luitenant-kolonel, de 1e luitenants die van kapitein en de 2e luitenants die van 1e luitenant. Later, 8 november 1807, verloren de sergeant-majours van de compagnieën adelborsten hun officiersrang weer. Zij werden toen onderscheiden door twee gouden contra-epauletten tegelijk met de chevrons van hun rang. De officieren van de garde-infanterie droegen hetzelfde uniform als de manschappen, echter met gouden lissen en kwasten. Bovendien waren de kraag, borstkleppen en opslagen van karmozijnrood fluweel. De epauletten waren van goud met de kenmerkende verschillen van hun rang. Als dienstteken werd, evenals bij alle andere korpsen te voet een vergulde ringkraag, versierd met een zilveren plaat, waarop het wapen van de Staat, gedragen. Muzikanten, tamboers, pijpers enz, waren volgens de besluiten van 31 juli en 3 augustus 1805 in het rood gekleed met zwarte en witte uitmonstering.

De aquarellen van Langendijk

Aan de hand van enkele aquarellen van J. A. Langendijk kunnen wij een nadere beschrijving van hun uniformen geven.

De tamboers en pijpers droegen een rode rok met zwarte uitmonstering, afgezet met witte galons en voorzien van witte lissen. Op de schouders zwarte zwaluwnesten met witte galons en franje. Als hoofddekseel een beremuts, die iets lager was dan die van de grenadiers met rode pluim en witte vangsnieren.

De tamboer-majoor droeg een indrukwekkende tweepuntige steekhoed met gouden galons en in de rand een pluimage van witte en lichtblauwe vederen. Bovendien droeg hij op de hoed nog een veelkleurige panache met rode, blauwe en gele veren. De galons en lissen op de rok waren van goud, evenals de epauletten. De slagband was zwart met gouden galons en kwasten.

In kleine tenue droeg de tamboer-majoor een donkerblauwe frak met rode uitmonstering en een galon van goud om kraag, opslagen en panden. Hierbij een wit vest, donkerblauwe pantalon en halve laarzen. Hoed zonder gouden galons met zwarte pluim met rode top.

Van de muzikanten, die bij de garde-regimenten tijdens het Koninkrijk Holland veertien in getal waren, zijn helaas geen details over de kleding bekend. Het is niet waarschijnlijk, dat de uniformen van tamboers enz. gedurende de gehele periode van 1806 tot 1810 zo zijn

gebleven, hoewel in de besluiten van de koning er nimmer over wordt gerept. In de bekende verzamelingen papieren soldaten, die tijdens het Empire in de Elzas werden gemaakt en die vaak zeer betrouwbare bronnen voor de uniformkunde blijken te zijn, komen een tamboer en een sappeur van de Hollandse garde-grenadiers voor. Zij dragen een karmozijnrode rok met witte uitmonstering, de tamboer met gele galons om kraag, opslagen en borstkleppen, welke laatste bovendien nog zijn versierd met gele lissen. Beremuts met rode pluim en witte vangsnieren. De sappeur heeft geen gele galons om de witte uitmonstering, hij heeft als distinctief op de bovenmouwen twee witte gekruiste bijlen met daarboven een witte granaat. De epauletten zijn rood, evenals die bij de troep van een andere tint dan de kleur van de rok.

B . Lichte Infanterie (later Jagers van de Garde).

De twee compagnieën lichte infanterie van de garde van de Raadpensionaris, droegen volgens de besluiten van 31 juli en 3 augustus 1805 de volgende uniform;
Schako met toebehoren en panache: Collet (een rok met korte panden) van groen laken met 30 lissen en kwasten, rode uitmonstering en groene epauletten. Vest en pantalon van groen laken, zwarte halve slobkousen. Grijs karsaaien kapotjas. Zwart ledergoed.
De bewapening bestond uit een buks met een kaliber van 1120 pond en een hartsvanger met groene sabelband. Uit deze weinig gedetailleerde beschrijving zou het moeilijk zijn ons een beeld te vormen van de uiterlijke verschijning van dit korps.

"Naar het leven" getekend

Gelukkig is er in de Atlas van Stolk een tekening van Langendijk, gesigneerd "ad vivum del. 1806", die ons meer gegevens kan verschaffen. De schako was aan de boven- en onderzijde geboord met geel galon en aan de voorzijde versierd met een geelmetalen jagerhoorn. Aan de linkerzijde een groene panache met rode top en een zwarte cocarde met gele lis . Ook de vangsnieren waren geel.

De rok heeft rode kraag en opslagen; borstkleppen van groen laken. De verdeling van de lissen is ongeveer als die bij de grenadiers.

Op dezelfde aquarel komt ook een officier voor. Deze draagt een hoed met gouden galons langs de randen en een groene pluim met rode top. De rok heeft lange panden en is blijkbaar versierd met gouden lissen en kwastjes. Voorts gouden epauletten en een zilveren ringkraag met verguld staatswapen. De kleine veranderingen die deze uniform nog tijdens de Bataafse Republiek onderging, waren dezelfde als die bij de grenadiers.

Koning Lodewijk Napoleon verving al spoedig na zijn troonsbestijging de groene uniformen door witte (decreten van 4 juli en 22 november 1806). De enige details, die hierbij werden vermeld, waren dat de opslagen puntig en de knopen bol moesten zijn. De uitmonsteringskleur werd karmozijnrood.

Langendijk komt ons weer te hulp met enige aquarellen, gedateerd 1807. De witte rok heeft tamelijk lange panden en puntig gesneden borstkleppen, karmozijnrode uitmonstering en geelmetalen knopen zonder lissen. Groene epauletten met rode randen. Het enige wonderlijke is, dat de opslagen met gulpen zijn en niet puntig zoals men bij een jagersuniform zou verwachten. De schako's hebben een groene pluim aan de voorzijde en groene vangsnieren. Een "korporaal bij de 1e of compagnie karabiniers" heeft een rode top aan de panache en een rode kwast aan de sabelband. De chevrons zijn zoals hierboven bij de grenadiers is beschreven. Bovendien heeft hij op de bovenmouw een rode chevron in de vorm van een omgekeerde V als onderscheiding voor zes dienstjaren.

Op andere tekeningen van Langendijk komen verschillende officieren voor, t.w. een 2e luitenant, te herkennen aan een gouden epaulet met franje op de rechter en een contra-epaulet op de linkerschouder.

Hij draagt een rok als hierboven voor de manschappen beschreven en een zwarte hoed, bekroond met een groene pluim met witte top en met een zwarte cocarde en gouden lis. De degenband is van goudgalon met gouden kwast. Een luitenant-adjutant draagt de epauletten omgekeerd, die met franje links en de contra-epaulet rechts.

De pluim op de hoed is wit met rode top. De panden van de rok zijn versierd met geborduurde jagerhoortjes in goud. De zakkleppen zijn in de lengte van de lange panden en gemarkeerd met karmozijnrode biezen.

Tenslotte nog een kolonel, die gekleed is in een witte frak met één rij knopen en met karmozijnrode uitmonstering. Daarbij draagt hij hoge laarzen met witte (zilveren) sporen en een zwarte hoed met witte pluim met groene top.

Verder brengt de serie aquarellen van Langendijk nog een sappeur met een bruinachtige donkere beremuts, voorzien van een groene pluim met rode top en witte vangsnieren. De rok is rood met zwarte opslagen, kraag, borstkleppen en panden omgeven door groene biezen. Groene epauletten. Op de mouw tussen schouder en elleboog twee witte gekruiste bijltjes. Wit schootsvel en leerwerk. De bewapening bestaat uit kort sappeursgeweer, sappeurs sabel met eigenaardig gevormd koperen gevest en bijl met zwarte steel met koperen montuur.

Al deze tekeningen zijn gedateerd 1807. In ditzelfde jaar werden bij decreet van 1 maart de beremutsen voor de Garde-jagers ingevoerd. Zij verschilden alleen door hun geringere hoogte van die der grenadiers. De pluim was rood met groene top. Verder kregen zij de gele lissen en kwasten op de rok terug, zodat zij nog slechts in enkele details van de grenadiers waren te onderscheiden. De lissen waren puntig en op de borstkleppen, in verband met de puntige snit van deze, verschillend van lengte. De epauletten waren groen met rode randen om het blad.

Zoals reeds eerder is vermeld, werd het regiment op 7 oktober 1807 met dat van de grenadiers verenigd, maar uit de reeds eerder vermelde brief van de koning van 18 september 1808 blijkt, dat de jagersuniform nog minstens een jaar daarna in gebruik was.

Een historisch uniform

Waren wij voor het eerste jaar van Koning Lodewijks regering ten aanzien van de kleding der officieren aangewezen op de tekeningen van Langendijk, voor de periode na 1 maart 1807 bezit ons museum een fraaie officiers - rok, waaraan wij de volgende bijzonderheden kunnen ontlenen (zie afb. 2).

Kraag, opslagen en borstkleppen zijn van kortgeschoren fluweel. De lissen zijn vervaardigd van in de lengte gestreept goudgalon met ieder een kwastje van twaalf dunne franjes. Die op de kraag hebben een lengte van 9 cm, op de borstkleppen is de bovenste lis 11 cm, de onderste slechts 3, 2 cm lang. Op de panden bevinden zich sporen die er op wijzen dat zij oorspronkelijk versierd zijn geweest met een granaat en een jagerhoorn, waarschijnlijk van goudborduurzel.

De knopen zijn bol, van verguld koper en zonder enige versiering. Op de schouders een kleine knoop en een passant van goudgalon om de epauletten te bevestigen.

Een schets van J. Hoyneck van Papendrecht naar een miniatuur, geeft een officiersportret weer dat volkomen in overeenstemming is met bovenstaande gegevens.

Iconografie

- Anoniem Oorspronkelijke ontwerpen 1805.
Nederlands Leger- en Wapenmuseum.
- J. A. Langendijk Grenadier, titelblad van een serie "onderscheide uniformes der Bataafsche Armee", J. A. Langendijk del. February 1806; Rijksprentenkabinet te Amsterdam. Tamboer-Majoor in grote en kleine tenue 1806; Rijksprentenkabinet, A'dam. Officier en Grenadier 1806; Rijksprentenkabinet te Amsterdam. Kapitein en Sergeant-Majoor 1806; Atlas van Stolk te Rotterdam. Officier in mantel 1806; Collectie Dr. J. v. d. Hoeven. Tamboer en Pijper 1806; Collectie Dr. J. v. d. Hoeven.
- Anoniem Grenadier, waarschijnlijk 1806; Destijds in Krijgsgeschiedkundig Archief te Den Haag.
- J. J. Genaert Grenadier in kapot 1806; Krijgsgeschiedkundig Archief te Den Haag. Grenadier 1807; Idem.
- Voltz Grenadier en Jager 1807;
Nederlands Leger- en Wapenmuseum.
- Anoniem Grenadier, waarschijnlijk 1808; Koninklijk Huisarchief.
- J. A. Langendijk Kapitein en Jager 1806; Atlas van Stolk te Rotterdam. Sergeant met vaandel, titelblad van de serie: "Uniformes der Lijfwagten van onderscheiden Vorsten van Europa"; Collectie Dr. J. v. d. Hoeven. Jager en Korporaal van de 1e of Keur-Compagnie; Idem. Sappeur en Luitenant-Adjutant 1807; Idem. Kolonel en Luitenant 1807; Idem.
- J. J. Genaert Jager 1807; Destijds in Krijgsgeschiedkundig Archief te Den Haag.